

10. BEZDOMOVCI A PROBLEMATIKA BEZDOMOVECTVÍ

OBSAH:

1. Proč vlastně zkoumat fenomén bezdomovectví ?
2. Co je to bezdomovectví a kdo je bezdomovec ?
 - Vymezení bezdomovectví
 - Kdo je bezdomovec ?
 - Projevy bezdomovství
 - Charakter bezdomovství
3. Typy bezdomovství
 - dle míry jejich identifikovatelnosti v každodenním životě
 - dle příčiny sociálních problémů
 - dle FEANTSY
4. Příčiny vzniku bezdomovství a bezdomovstvím ohrožené skupiny
5. Jaké jsou největší problémy bezdomovců ?
6. Jak závažné je (statisticky) bezdomovství v ČR a ve světě ?
7. Jak lze bezdomovství čelit ?
 - Postoj státu a jeho institucí k bezdomovství v ČR
 - Organizace zabývající se problematikou bezdomovectví v ČR
 - Legislativní zabezpečení bezdomovství v ČR?

1. PROČ VLASTNĚ ZKOUMAT FENOMÉN BEZDOMOVECTVÍ ?

- bezdomovci představují nejviditelnější marginalizovanou skupinu;
- jedná se o jedince žijící pod hranicí chudoby a trpící absolutní chudobou, kterých „záchrana“ je investicí do budoucna, k dosažení sociálního smíru;
- počet lidí bez trvalého obydlí v ČR po roce 1989 významně vzrostl, i když v porovnání se situací v jiných zemích počet bezdomovců nepředstavuje tak významný problém:
 - před rokem 1989 bylo v ČR bezdomovství eliminováno (kdo nepracoval anebo se trvale nezdržoval v místě bydliště, byl trestně stíhán za příživnictví);
 - po roce 1989 došlo ke zrušení trestnosti příživnictví, na rozšíření bezdomovství měla vliv **zahraniční migrace, amnestování vězňů či lidí, kteří z různého důvodu ztratili byt.**

2. CO JE TO BEZDOMOVECTVÍ A KDO JE BEZDOMOVEC ?

(vymezení pojmů bezdomovectví a bezdomovec by mělo sloužit k možnosti ustanovit instituce odpovědné za vytváření nástrojů a poskytování prostředků k omezení tohoto negativního společenského jevu¹)

VYMEZENÍ BEZDOMOVECTVÍ

- v právu ČR se vymezení bezdomovectví nevyskytuje;
- v právu mezinárodním je za bezdomovce většinou považován cizinec, který žije na území daného státu bez povolení úřadů a bez státní příslušnosti (jde tedy o „občana bez přístřeší“)².

- v rámci EU je debatováno o sjednání vnímání a definování bezdomovectví, které by mělo plnit několik funkcí:
 1. právní (důležitou pro financování poskytovaných služeb),
 2. integrační (pro sledování charakteru nabízených sociálních služeb),
 3. bydlení (pro poskytovatele služeb nabízejících ubytování) a
 4. výzkumnou (důležitou pro empirický a teoretický výzkum).

- definice, která splňuje všechny funkce je následující³:
 - lidé v **situaci akutního bezdomovství** jsou všichni lidé či domácnosti žijící bez soukromého domova;
 - lidé **ohrožení akutním bezdomovstvím** jsou všichni lidé či domácnosti přímo ohrožené ztrátou soukromého domova;
 - lidé **vyloučení z bydlení** jsou všichni lidé žijící v různých formách vyloučeného ubytování charakteristickým přelidněním, špatnou kvalitou bydlení, v oblastech městské deprivace.

¹ Lux et al (2003), Obadalová (2002)

² Heczková, E., Heczek S. (2004). Bezdomovci a my. Internetový časopis Getsemany, č. 4, <http://www.getsemany.cz/index.asp?c=261>

³ Spech-Killter, T. (2002). Homelessness and Numbers: between Fact and Fiction. Homeless in Europe. Spring.

KDO JE BEZDOMOVEC ?

„*Bezdomovectví je nedostatek vlastního, trvalého a přiměřeného obydlí. Bezdomovci jsou ti lidé, kteří nejsou schopni získat vlastní, trvalé a přiměřené obydlí, nebo si nejsou schopni takové obydlí udržet kvůli nedostatku finančních prostředků nebo jiným sociálním bariérám.“⁴*

(= evropská definice bezdomovství, která zahrnuje mezi bezdomovce i občany, kteří žijí v nevyhovujících podmínkách, v přeplněných bytech, s vysokým rizikem ztráty obydlí)

„...*bezdomovec je člověk bez jakéhokoliv přístřeší přespávající „na ulici”, případně v zařízení určeném pro ubytování lidí bez domova.“⁵*

„*Je to někdo, kdo ztratil nebo opustil svůj domov, svůj byt, své ubytování, kdo neumí vyřešit komplikované problémy a hledá nebo přijímá pomoc od sociálních pracovníků, města, dobrovolných organizací“⁶*

(toto vymezení opomíjí bezdomovce skryté či potenciální, navíc se týká vyloučení i těch osob, které jsou jakkoli marginální – drogově závislý, psychotičtí pacienti při relapsu aj.)

„*Bezdomovec je jedinec, který nemá dostatek stálého, pravidelného a adekvátního nočního obydlí, včetně dětí a mladistvích, kteří: sdílí ubytování v důsledku ztráty bydlení či ekonomického strádání; žijí v motelech, hotelech, přívěsech v parcích či kampech z důvodu nedostatku adekvátního bydlení; žijí nouzových či přechodných ubytovnách; jsou opuštěni v nemocnicích; vyžadují pěstounskou péči; žijí v autech, parcích, veřejných prostorech, opuštěných budovách, podstandardních obydlích či na autobusových či vlakových zastávkách; děti a mladiství, kteří mají primární noční obydlí, které je veřejným či soukromým prostorem, který není plánován k pravidelnému ubytování; kočovné děti, které lze označit za bez domova, protože žijí v podmínkách uvedených výše.“⁷*

⁴ FEANTSA: Summary from a seminar on homelessness in Europe: Olomouc 4. 3. 1998, Naděje.

⁵ Lux, M., P. Sunega, T. Kostecký, D. Čermák 2003: Standardy bydlení 2002/03: Finanční dostupnost a postoje občanů. Praha: Sociologický ústav AV ČR, A4, s.144

⁶ Hradecká, V., Hradeký, I. (1996). Bezdomovectví – extrémní vyloučení, Praha: o.s. Naděje.

⁷ Children and Youth Experiencing Homelessness Have the Right to a Free, Appropriate Public Education.

PROJEVY BEZDOMOVSTVÍ

- absence **střechy nad hlavou** (spaní na ulici či jiných veřejných místech);
- absence **domova** (život v instituci nebo v dlouhodobém či krátkodobém podnájmu nebo ubytovnách různého typu);
- **nejisté bydlení** (squaw, bydlení bez smlouvy);

lidé bez střechy nad hlavou jsou lidmi v rozličných životních situacích, kteří mají nouzové ubytování na kratší či delší dobu, jsou tedy lidmi s nejistým ubytováním

CHARAKTER BEZDOMOVSTVÍ

- nouze a chudoba, která je přítomna výhradně u marginální části našeho obyvatelstva,
- vyvolává negativní emoční projevy u veřejnosti;
- je důsledkem kontinuálních sociálních a ekonomických sil;
- je relativní k obecným standardům a podmínkám společnosti;

3. TYPY BEZDOMOVSTVÍ

(dle míry jejich identifikovatelnosti v každodenním životě)

1. zjevné bezdomovství

- týká se osob, které jsou nejviditelnější
- jedinci žijící na ulicích, na nádražích, vyhledávají ubytování v zimních noclehárnách, azylových domech, v noclehárnách připravených městy či charitativními organizacemi
- vyvolávají u veřejnosti pocity bezradnosti, možnosti „zrušit“ to, co je považováno za problém
- souvisí s extrémním nedostatkem peněz a jiných prostředků, i vhodných příležitostí; tyto osoby bez domova ztrácejí vazby se svými rodinami, k administrativě
- vyžadují naučení se elementárním normám kolektivního života, bydlení a resocializaci
- nečastěji vyhledávají nádraží jako místo s dostupnými ekonomickými a sociálními zdroji;

2. skryté bezdomovství

- jedná se jednak o osoby bez přístřeší, kteří se z nějakého jen jim známého důvodu neobracejí na veřejné nebo charitativní služby, aby našli nocleh a jednak osoby, které využívají jiné formy pomoci (např. ubytování u přítele či příbuzných, bydlení ve squatech, sklepích, domech určených k demolici, ve starých automobilech, kontejnerech, výměnících či ve stanech)
- „oficiální“ ubytování využívají jen zřídkakdy a jen po krátkou dobu;

3. potenciální bezdomovství

- jsou osobami, jejichž potřeby jsou úřadům buď neznámé či známé pouze částečně
- žijí v tíživých životních situacích, v obavě o ztrátu bytu, čelí rodinným konfliktům a pod.

Dle EU 10% populace Evropy žije v domech provizorních, zchátralých, určených k demolici, Jedná se převážně o osoby čekající na propuštění z různých ústavů, vězení, DD, migranty apod.

TYPY BEZDOMOVců (dle příčiny sociálních problémů)

1. osoby, které prošli nějakým nápravným zařízením a po návratu zjistili, že se nemají kam vrátit - nemají kde bydlet, jsou bez práce a bez prostředků a často také bez přátel, kteří by jim podali pomocnou ruku;
2. cizí státní příslušníci, kteří se obtížně adaptují v novém prostředí;
3. osoby mající problémy s alkoholem, gamblerstvím a jinými závislostmi;
4. osoby různě tělesně či duševně handicapované;
5. jedinci, kteří vedli dlouhá léta normální život, chodili do zaměstnání, měli byt a třeba i rodinu, ale potom se shodou různých okolností ocitli bez domova a bez práce.

TYPY BEZDOMOVců (dle FEANTSy)⁸

1. Rooflessness / osoby bez přístřeší – je nejčastějším typem bezdomovství (Those without shelter of any kind, for instance, people who are **sleeping rough**, newly arrived immigrants, and victims of fire and floods),
2. Houselessness / osoby bez obydlí - (Those living in emergency and temporary **accommodation provided for homeless people**, such as night shelters, hostels and refuges and households staying in B&B hotels and other places which are unsuitable as long stay accommodation),
3. Living in insecure accommodation / osoby žijící v nejistém ubytovacím zařízení - (Those with insecure or impermanent tenures, with only a short-term permission to stay and with no right or interest to remain in the accommodation - for example, those **staying with friends or relatives on a temporary basis, tenants under notice to quit, and squatters**),
4. Living in inadequate accommodation / osoby žijící v neadekvátním ubytovacím zařízení - (Those who fall into the definition of 'intolerable' housing circumstances in legislation, plus - those threatened with, or experiencing, domestic violence, and - concealed households - those **involuntarily sharing accommodation on a long-term basis because they cannot secure separate housing**).

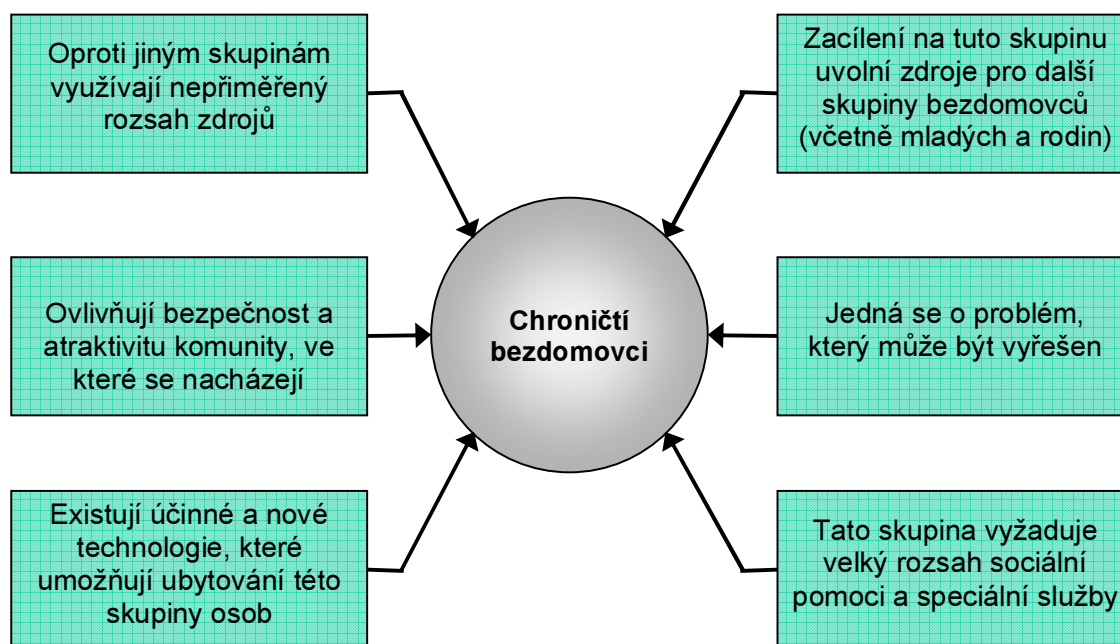
⁸ http://www.scotland.gov.uk/homelessness/paper290101_2.asp, 28-4-04

KDO JSOU TO „CHRONIČTÍ BEZDOMOVCI“ ?

„Chronický bezdomovec je jedinec bez doprovodu a bez domova, který splňuje podmínku, že *buď* byl a/ trvale bez domova po dobu alespoň jednoho roku anebo b/ měl za poslední 3 roky alespoň 4 epizody bezdomovectví“⁹

- je nejviditelnější formu bezdomovství - často se jedná o lidi na ulicích v našem sousedství a komunitě;
- každý rok se týká 150.000 Američanů;
- je podskupinou, která tvoří 10% bezdomovecké populace.

DŮVODY PROČ SE ZABÝVAT CHRONICKÝMI BEZDOMOVCI

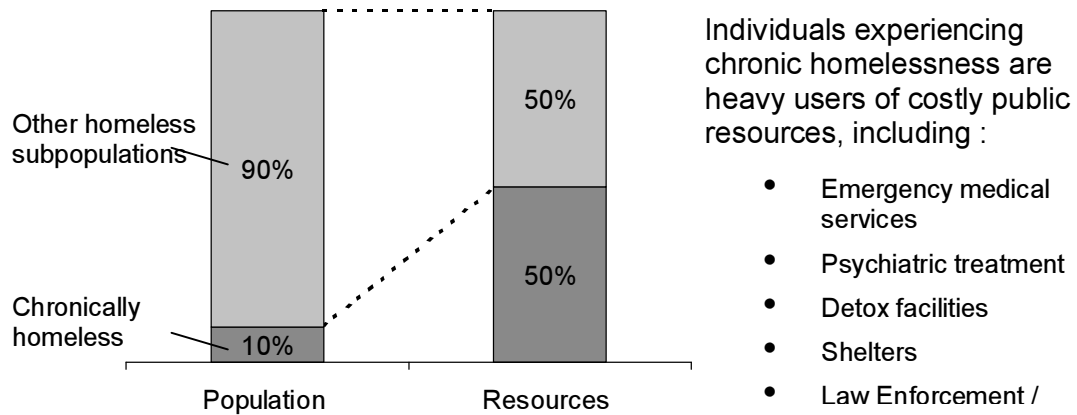

Zdroj: The 10-Year Planning Process to End Chronic Homelessness in Your Community. A Step-by-Step Guide (2004). United States Interagency Council on Homelessness.

⁹ Carlile, P. (2003). Collaborative Initiative to Help End Chronic Homelessness.

INDIVIDUALS EXPERIENCING CHRONIC HOMELESSNESS CONSUME A DISPROPORTIONATE AMOUNT OF RESOURCES

10% of the homeless population consumes over 50% of the resources

Burt, Martha R., Laudan Y. Aron and Edgar Lee. 2001. *Helping America's Homeless: Emergency Shelter or Affordable Housing?* Washington, DC: Urban Institute Press. Kuhn, R. & Culhane, D.P. (1998). Applying cluster analysis to test of a typology of homelessness: Results from the analysis of administrative data. *The American Journal of Community Psychology*, 17 (1), 23-43. Community Shelter Board. *Rebuilding Lives: A New Strategy to House Homeless Men*. Columbus, OH: Emergency Food and Shelter Board.

4. PŘÍČINY VZNIKU BEZDOMOVSTVÍ A BEZDOMOVSTVÍM OHROŽENÉ SKUPINY

Makrosociální příčiny

- v celospolečenských změnách, které se projevují mj. koncentrací lidí a chudoby ve městech - současné sociální a hospodářské podmínky v Evropě i u nás mají tendenci vylučovat určité skupiny osob z životních příležitostí;

Mikrosociální příčiny

- přímo v rodinách, kdy život dítěte je spojen s nepřirozenými podmínkami socializace s rizikem společenského vyloučení v dospělosti.

Za příčiny (motivy) bezdomovství lze považovat:

- ztrátu zaměstnání či bydlení,
- nedostatek finančních prostředků či zadluženost,
 - nedostatek cenově dostupného bydlení,
 - rozvod či rozchod kohabitujících partnerů,
 - týrání a sexuální zneužívání,
- odchod z ústavních a nápravných institucí (dětských domovů, z vězení),
 - osamělost v důsledku smrti partnera,
 - mentální retardace, fyzické či duševní onemocnění,
- různé závislosti (alkoholismus, drogy, gamblarství), uprchlictví, migrace
 - nedostatek dostupné zdravotní péče (*platí výhradně pro USA!*)

BEZDOMOVSTVÍM NEJVÍCE OHROŽENÉ OSOBY

- neúplné rodiny (jeden z rodičů zcela chybí),
- rekonstruované rodiny (opakovaná manželství těchto rodičů, kdy dítě strádá láskou),
 - dětské domovy,
- „děti ulice“, kdy ulice je považována dítětem za jeho domov (tj. žije mimo společnost dospělých),
- „děti na ulici“, kdy dítě se pravidelně stýká s rodinou, ale většinu dnů tráví mimo domov na veřejných prostranstvích a domů se vrací na noc,
 - mládež, která se nedovede hospodářsky uchytit,
 - dlouhodobě nezaměstnaní,
 - osoby s tělesným, smyslovým a mentálním postižením,
 - staří lidé,
- příslušníci národnostních a sociálních menšin (romové, uprchlíci, migranti, přesídlenci)
 - osoby závislé na alkoholu, drogách, výherních automatech

CIZINCI SPLÝVAJÍCÍ S BEZDOMOVCI

- bezdomovci bývají zaměňováni za „turisty“ z Balkánu, kteří pobývají na našem území legálně, jako turisté, obživu si zaopatřují kapesními krádežemi nebo drobnými krádežemi v obchodech či žebrotou;

X

- mezi bezdomovci v Praze cca 5-10% občanů Slovenské republiky a osob s federálním občanským průkazem bez uvedení českého nebo slovenského občanství.

5. JAKÉ JSOU NEJVĚTŠÍ PROBLÉMY BEZDOMOVců ?

1. nemají domov;
2. chybí jim rodinné zázemí;
3. mnozí trpí velkou osamělostí;
4. jsou obtížně zaměstnatelní, živí se příležitostnými brigádami, žebráním apd.;

Uváděno bývá několik příčin obtížné zaměstnanosti:

(1) Ztráta dokladů (Bezdomovci jsou často obětí drobné kriminality - obnova dokladů je velmi zdlouhavá a málokterý bezdomovec si je schopen je obstarat bez vnější pomoci - častým jevem je navíc jakási „byrofobie“, chorobná obava z jednání před úřady a institucemi, často zdůvodňovaná odbýváním, arogancí a pohrdáním některých úředníků); (2) Zaměstnavatele zajímá bydliště uchazeče o zaměstnání (Když b. uvedete „nádraží“ či „Armáda spásy“, není příliš velká naděje, že budou zaměstnání); (3) Existuje-li požadavek dojíždění do zaměstnání, není splnitelný.

5. díky absenci trvalého bydliště nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti a/či na sociální dávky;

6. Mají špatný zdravotní stav a nemají nárok na zdravotní pojištění;

Téměř 90 % českých bezdomovců trpí nějakou chorobou či postižením. Většina z nich navíc trpí nedostatkem kvalitní stravy a nedostatečnou hygienou.

7. běžní občané mají k bezdomovcům negativního vztah.

6. JAK ZÁVAŽNÉ JE (STATISTICKY) BEZDOMOVSTVÍ V ČR A VE SVĚTĚ ?

- žádné přesné statistiky počtu bezdomovců (přímé zdroje dat) v ČR nejsou vedeny, odhady poskytované různými institucemi se poměrně silně různí;

Zdroje dat

- v ČR jsou prováděna specifická výběrová šetření převážně občanských sdružení (Naděje, Armáda spásy, Arcidiecézní charita), výzkumných agentur (IVVM, Amasia, IZPE=Institut zdravotní politiky a ekonomiky) či státních institucí (VÚPSV)
- při definování bezdomovství jako osob ohrožených stáním se bezdomovci lze užit také nepřímých zdrojů dat statistik ČSÚ typu „Rodinné bydlení dle kategorie a velikosti bytu a jeho legálního držení – kategorie ostatní“, „Podíl obyvatel, kteří hodnotí náklady jejich domácnosti na bydlení jako velkou zátěž“, „Počet příjemců příspěvku na bydlení“ či „Podíl domácností pobírajících příspěvek na bydlení“
- v zahraničí se problematikou bezdomovství zabývá:
 - v Evropě - evropský svaz národních organizací **FEANTSA** pracujících s bezdomovci založený v roce 1989 a sdružující síť 90 organizací z 29 evropských zemí (European Federation of National Organizations Working with the Homeless, v případě Francie la Fédération Européenne d'Associations Nationales Travaillant avec les Sans-Abri)
 - v USA – **United States Interagency Council on Homelessness** fungujících v 10 lokalitách spojených států a **National Alliance to End Homelessness**, nezisková organizace, které posláním je mobilizovat neziskový sektor, veřejný a soukromý sektor s eliminovat tak bezdomovství

VÝZKUMY O BEZDOMOVECTVÍ VE SVĚTĚ¹⁰

- na začátku 90. let žilo v zemích EU cca 15 milionů lidí v nevyhovujících podmínkách a přeplněných bytech, 2,5 milionů lidí v nekonvenčních. bytech, které nebyly určeny k dlouhodobému užívání (FEANTSA);
- cca 1,5 milionů lidí bylo každoročně podrobena řízení o vyloučení z bydlení, a tak se ocitlo v riziku bezdomovectví, 400 tisíc jich bylo každoročně vyloučeno;
- cca 2 miliony lidí bylo závislých na sociálních službách pro bezdomovce;
- cca 3 miliony lidí rotovaly mezi bydlením u přátel a příbuzných, krátkodobými pronájmy a službami pro bezdomovce;
- nejvyšší podíl bezdomovců v Německu, Francii a Velké Británii (mezi zeměmi EU) - 4 bezdomovci na 1000 obyvatel (v ostatních zemích byl tento podíl menší než 2 bezdomovci na 1000 obyvatel)

T a b u l k a 3 Hrubé odhady podílu bezdomovců připadajících na 1000 obyvatel v zemích EU

podíl větší než 4 homeless na 1000 obyvatel	podíl v rozmezí 1 – 2 homeless na 1000 obyvatel	podíl nižší než 1 homeless na 1000 obyvatel
Německo	Itálie	Belgie
Velká Británie	Švédsko	Dánsko
Francie	Rakousko	Řecko
	Finsko	Lucembursko
	Irsko	Holandsko
	Norsko	Portugalsko
		Španělsko

Pramen: Herttig, N. – Strategies to Combat Homelessness in Western and Eastern Europe, Trends and traditions in statistics and public policy, report prepared for FEANTSA, 1999, str. 20

¹⁰ Obadelová (2001)

VYBRANÉ VÝZKUMY O BEZDOMOVECTVÍ V ČR

- přesný počet bezdomovců v ČR není znám, odhady se pohybují mezi **35 000 až 75 000** lidí bez trvalého obydlí, jedná většinou o osoby nižších věkových kategorií (Obadalová, 2001);
- jiné odhady hovoří o přibližně **3 500** bezdomovcích v Praze a **100 až 300** lidech bez domova v Brně a Ostravě.

1. ANKETY VEŘEJNOSTI

Naděje 1996

- 107 ze 400 oslovených, spíše ženy, středního věku, 3 otázky předem formulované, PHA, HN
- 1. představy kdo jsou bezdomovci – 35% **nedovedu posoudit**, 31% **kriminální delikventi**, 13% propuštění vězni, - uprchlíci, cizinci – zdravotně postižení, ubožáci – tuláci
- 2. jak je možné stát se bezdomovcem – 34% **nechce pracovat**, 22% **nevím**, 20% rozvedl se, opustil rodinu, 10% nemá se kam vrátit z vězení
- 3. kdo a jak by měl řešit bezdomovectví – 32% **policie-represivně**, 27% **nevím**, 14% obec, 11% stát, 10% charitativní org, 6% lékař-umístění do ústavu

výsledky výzkumů hovoří o přítomnosti nepřátelského paradigmatu mezi veřejností, bezdomovci jsou vnímáni jako představitelé protispolečenských proudů, je jim přisuzována asociálnost a antisociálnost

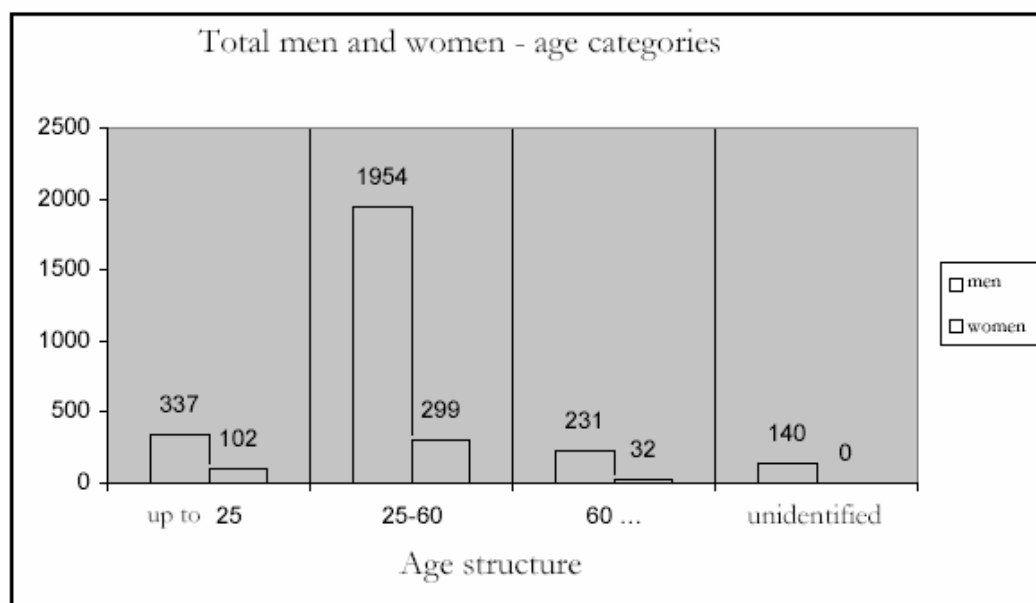
2. ANKETY KLIENTŮ-BEZDOMOVců

Naděje 1995-1999

- **Věk:** jedná se o osoby nižších věkových kategorií (přes 29 % osoby do 30 let, 44% klientů mezi 40 a 60 lety, 6,5 % nad 60 let);
- **Pohlaví:** zhruba 10 až 15 % populace bezdomovců tvoří ženy (v zemích západní Evropy se toto číslo obvykle pohybuje okolo 25 %.);
- **Vzdělání:** 47 % procent z nich dosáhlo nižšího než středoškolského nebo základního vzdělání;
- **státní příslušnosti:** 91 % pocházelo z nástupnických států Československé republiky, 80 % z nich mělo české občanství, 11 % slovenské.
- **Onemocnění:** 90 % klientů postiženo nějakou chorobou (obvykle více než jednou, nejčastěji kožní onemocnění, onemocnění dýchacího ústrojí a parazitární a infekční onemocnění);
- **Závislosti:** 50 % z nich bylo závislých na návykových látkách;
- **Výchozí instituce:** 35 % vězením; 25 % bezdomovců prošlo dětskými domovy; 15 % psychiatrickými léčebnami;

Sčítání bezdomovců Praha 2004

- celkem dotázáno 3096 bezdomovců, 86% mužů, 14% žen

Graph No. 1

VÝSLEDNÁ ZJIŠTĚNÍ

- v poslední době byl zaregistrován nárůst mladistvých bezdomovců, závislých na drogách, a žen, které trpěly domácím násilím (Obadalová, 2001);
- největší koncentrace bezdomovců je zaznamenána v Praze (z důvodů dostupnosti azylových domů, vysoké úrovni migrace a anonymity velkoměsta (Horáková, 1997));
- je obvykle výsledkem kombinace dvou a více handicapů (převážně rodinné problémy, vyloučení ze školy, nízká kvalifikace, drogová závislost, nemoc, vězení, odchod z dětského domova, domácí násilí aj.);
- téměř polovina bezdomovců dosáhla nižšího než.středoškolského nebo základního vzdělání;
- většinou bezdomovci nedisponují žádnými prostředky a příležitostmi, mají ztížený přístup k sociální pomoci,
- jsou ve společnosti stigmatizováni, mají nízkou sebedůvěru, tendence k sociální izolaci a jsou proto ohroženi sociálním vyloučením;
- bezdomovectví s sebou také přináší i další společensky nepříznivé následky, např. prostituci, zvýšení kriminality, duševní a jiná onemocnění, užívání drog aj.

7. JAK LZE BEZDOMOVSTVÍ ČELIT ?

A. POSTOJ STÁTU A JEHO INSTITUCÍ K BEZDOMOVSTVÍ V ČR

Česká republika

- nemá ani jedinou instituci, ani jedno oddělení MPSV či jiného ministerstva, které by se problémem bezdomovství zabývalo;
- neexistuje komplexní plán, jak se s tímto problémem vypořádat;

MPSV

- přispívá svými dotacemi na azylové domy a jiné ubytovny pro bezdomovce (převážně provozované křesťanskými organizacemi), ale tyto dotace zdaleka nezabezpečují jejich provoz.

Například za rok 2000 činily tyto dotace 76 535 664 Kč, což je částka zhruba 2,5 x menší než byly dotace požadované.

V současné době (2001) by nedostatek výstavby podporovaných bytů mohl napomoci řešit program podporovaného bydlení, který připravilo ministerstvo pro místní rozvoj. Program počítá jednak s výstavbou tzv. bytů na půl cesty pro osoby, kterým je třeba poskytovat v této souvislosti ještě další sociální pomoc, a jednak s výstavbou tzv. vstupních bytů, což by měly být malometrážní jednoduché byty, např. i v méně atraktivních lokalitách - Program je zaměřen především na mladé dospělé po skončení pobytu v dětském domově (výchovném ústavu) či pěstounské péči po dovršení 18 resp. 19 let i na část romských komunit - Kromě cíle programu rozšířit nabídku obecních nájemních bytů jde také o prevenci sociálního vyloučení, zlepšení společenského obecného povědomí o zranitelných osobách a odbourání předsudků - Při řešení programu probíhá spolupráce MMR jako garanta podpory této výstavby s MPSV¹¹

Ani v Praze, v centru bezdomovců, není situace příliš slavná. Například v roce 2000 činily dotace magistrátu na azylové domy (opět převážně provozované křesťanskými organizacemi) 1 905 000 Kč, což bylo zhruba 2,8x méně, než byla požadovaná částka (Heczková, Heczek, 2004).

¹¹ Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2001: 49

Města

- problémem bezdomovců se příliš nezabývají
- pouze třetina měst provozuje levnou ubytovnu pro bezdomovce a podobné případy, a to ještě většinou s velmi nízkou kapacitou (pod 25 lůžek)
- ve větších obcích obvykle fungují tzv. Městská centra sociálních služeb a prevence, která sdružují obecní i soukromé neziskové organizace, které vedle **poskytování základních potřeb zajišťují ubytování osobám v bytové tísní**
- jejich nabídka obvykle zahrnuje celou škálu služeb¹²:
 1. poradenství a pomoc,
 2. asistenci při hledání nového ubytování,
 3. denní centra (komunitní centra),
 4. noclehárny,
 5. azylové domy,
 6. „domy na půli cesty“ apod.

Převážná část pomoci obcí bezdomovcům je směřována do zabezpečení náhradního ubytování (33% obcí), zabezpečení finančních prostředků (25% obcí), poskytování základních potřeb (13% obcí), poradenství (8% obcí).

Pomoc bezdomovcům je poskytována v případě, že občan pomoc chce přijmout - Řada bezdomovců zvolila tento způsob života dobrovolně a jsou s ním spokojeni a s výjimkou poskytování dávek sociální péče jinou pomoc nevyžadují (Veselá, 2001: 15).

Charitativní organizace (Armáda spásy, Naděje, Sestry matky Terezy...)

- provozují převážně Azylové domy a ubytovny pro bezdomovce v České republice, nicméně tato pomoc se nedostává zdaleka všem bezdomovcům.

Pouliční časopis Nový prostor (původně Patron),

- bezdomovcům pomáhá od konce roku 1999, vydává jej občanské sdružení Nový prostor (od února 2001 vychází druhý pouliční časopis **Patro** vydávaný občanským sdružením Mezipatro
- polovina peněz z každého čísla zůstává prodejci (bezdomovci).

¹² Lux et al. (2003)

B. ORGANIZACE ZABÝVAJÍCÍ SE PROBLEMATIKOU BEZDOMOVECTVÍ V ČR¹³

1. **Armáda spásy** - její působení bylo obnoveno v roce 1990 a v současnosti provozuje 27 center v 9 českých městech;
2. **Naděje** - je pravděpodobně neznámější organizací, registrována byla v roce 1990; v současné době má pobočky ve 12 českých městech, 7 z nich poskytuje rovněž služby bezdomovcům - její činnost zahrnuje čtyři hlavní programy:
 - integrační program (zaměřený na bezdomovce),
 - program pro třetí věk (zahrnuje provozování domů pokojného stáří),
 - program pro mentálně postižené a poskytování náhradní rodinné péče;
3. **Občanské sdružení Emauzy ČR** - bylo založeno v roce 1991 a v současné době spravuje 19 objektů v osmi okresech ČR - Pro přijetí do tzv. Emauzských domů jsou stanoveny relativně přísné podmínky – klienti se musí zříci alkoholu, drog a násilí, musí být ochotni pracovat podle svých psychických a fyzických možností a vytvářet přátelské společenství (náhradní rodinu) - Hlavním cílem je znovuzařazení klientů do normálního života po absolvování resocializačního procesu;
4. **Česká katolická charita** – je nejsilnější nestátní organizací provozující 220 center na celém území ČR.

¹³ Lux et al, (2003)

ZÁKLADNÍ FÁZE POSKYTOVANÝCH SLUŽEB BEZDOMOVČŮM

(případ Armády spásy)¹⁴

1. Přespání na **ubytovnách (noclehárnách)**, kde musí klienti projít hygienickou očistou - špinavé ošacení je klientům vypráno a druhý den vráceno - Ubytovny umožňují jen občasné přespání a uspokojení základních potřeb (služeb noclehárny mohou využít maximálně po dobu tří nocí, opakovaně po uplynutí dvou týdnů; výjimečně lze pobyt prodloužit na dobu maximálně tří měsíců);
2. **Azylové domy**, které mohou poskytnout ubytování na několik měsíců až let - Předpokladem je, že se obyvatel takového zařízení bude podílet na sociálně terapeutických programech směřujících k jeho znovuzачlenění do společnosti - Za ubytování se obvykle platí v průměru 130 korun za den, měsíční částka nesmí přesáhnout 75% celkových příjmů ze sociálních dávek;
3. ubytování v zařízení s několika byty (byty/domy na půl cesty), které mají ověřit schopnost jedince začlenit se zpět do společnosti a jeho schopnost samostatně se starat o byt - Kontrolu provádějí sociální pracovníci - Obvykle se hovoří o poskytujících ubytování maximálně po dobu jednoho roku - Klient musí absolvovat pohovor a být doporučen vedoucím pracovníkem organizace;
4. Poslední fází je ubytování v běžném nájemním bytě (ubytovně poskytované na komerční bázi) - Armáda spásy získala několik obecních bytů, které může převést na jejich nájemníky po několika měsících až letech, kdy prokáží, že jsou schopni samostatného, spořádaného života a dostání závazků plynoucích z ubytování.

Problém spočívá v tom, že takovouto formu odstupňované nabídky ubytovacích služeb neposkytují všechna zařízení a většina lidí uvázne ve druhé fázi. Díky pocitu bezvýchodnosti ze své situace se pak potácí ve stále stejných problémech a jejich schopnost zpětného začlenění je postupem času snižována.

¹⁴ Obadalová (2001)

C. LEGISLATIVNÍ ZABEZPEČENÍ BEZDOMOVSTVÍ V ČR?

1. Listina základních práva a svobod

- čl3, odst1 – základní práva a svobody;
- čl 26, odst.3 – právo na získávání prostředků pro své potřeby prací;
- čl 30, odst1 – právo na přiměřené hmotné zabezpečení;
- čl. 31 – právo na ochranu zdraví;

LZPS parafrázuje **Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech**:

- Čl 11 – právo každého jednotlivce na přiměřenou životní úroveň pro jednotlivce a jeho rodinu;
- Čl12 – právo každého na dosažení nejvýše dosažitelné úrovně fyzického a duševního zdraví;

2. Zdravotní péče

- Zákon č. 20/1966Sb. – §9 – právo na poskytování zdravotní péče, volbu lékaře;

3. Sociální zabezpečení

- č.100/1988Sb, § 90, 91 – zaručení péče pro občany vyžadující zvláštní pomoc a pro občany společensky nepřizpůsobivé;
- podmínky pro posuzování potřebnosti viz Zákon o sociální potřebnosti č. 482/1991 Sb., § 8a, ods1;
- nároky a práva v sociální oblasti jsou spojené s trvalým bydlištěm, tj. dle zákona o hlášení a evidenci pobytu občanů č. 132/1982Sb., §4, odst1;

4. Bydlení

- právo na bydlení není explicitně stanoveno ústavou ani zákonem;
- V LZPS v čl 30, odst2 a MPHKP čl 11, odst1 – nejméně přístřeší nebo ubytování jako nezbytné pro zajištění základních životních podmínek;
- státní opatření na podporu bydlení je zacílena ve formě příspěvků obcím a obecním úřadům, vlastníkům domů, stavebníkům, příspěvky podporující výstavbu a udržování bytového fondu a kvalitu bydlení;

- příspěvek na bydlení je pro b. obtížně dosažitelný – je nutné mít trvalé bydliště, stálé zaměstnání či registraci na úřadě práce, osobní doklady, placení nájemného v přecházejícím období aj.
- problém lidí žijících obtížných životních podmínkách je řešen financováním azylových domů, holobytů či jiných ubytovacích zařízení obcemi či státem;

4. Chudoba/nouze

- = nedosahování ŽM - pokles adaptability s věkem, nedostatečným vzděláním, fyzickým a duševním postižením či chorobou;
- hmotná nouze (příjem pod ŽM), sociální nouze (neschopnost uspokojit své životní potřeby z jiných důvodů než z důvodu příjmu), morální nouze (sociální situace člověka, kdy uspokojuje své základní životní potřeby nedůstojným způsobem, např. konzumací zbytků a odpadků nebo drobnou kriminalitou);

5. Řešení pomocí občanských iniciativ

- je možné vzniknout na základě zákona č.83/1990 Sb., činnost nadací je upravena občanským zákoníkem č. 40/1963Sb.;
- roviny a formy pomoci os: - svépomoc a vzájemná pomoč členů/Sdružení občanů se ZP – solidarita mezi rodinami – církevní nebo občanská dobročinnost – nepřímá nadační pomoc;
- hrají doplňují úlohu státu a obcí, výhodou je dobročinnost;

6. Ostatní způsoby řešení jakožto extrémního sociálního vyloučení (p.33-4)

- legislativní právo na bydlení a jeho důsledné uplatňování jako základní předpoklad společenského vyloučení),
 - úsilí k podpoře solidarity v boji proti sociálnímu vyloučení,
 - vytváření a udržování pracovních míst,
 - investice do pracovních sil vzděláním zajištěním dostatečné kvalifikace,
 - rovné příležitosti pro všechny,
 - úsilí proti xenofobii a rasismu,
 - programy sociální integrace a reintegrace,

- permanentí udržování sociálního dialogu,
- účinná aplikace práva a přizpůsobování legislativy společenským změnám,
 - péče o veřejné zdraví,
 - posilování vzdělanosti,
- udržování mezinárodních vztahů při stavbě evropského trhu práce,
 - zvyšování péče o bezpečnost práce.

7. Přetrvávající problémy při řešení bezdomovectví v ČR (Obadalová, 2001)

- největším problémem je neexistence odstupňovaného bydlení - pokud je osoba z jakéhokoliv důvodu vyloučena z normálního bydlení a nedisponuje dostatečnými finančními prostředky k úhradě ubytovny nebo hotelu, ocitá se prakticky okamžitě na ulici;
- azylová zařízení mohou poskytnout pouze nocleh a možnosti uspokojení základních potřeb jako je strava, hygiena, ošacení a základní lékařská péče;
- přístup k sociálním nájemným bytům, které by mohly poskytnout obce, je téměř nulový (obce často váží ochotu takový byt poskytnout na podmínku trvalého bydliště v lokalitě).